

reizen zonder Geert

Mijn reis naar Montana — weldra — spoorde me aan tot het lezen of herlezen van boeken die een nauwe band hebben met Amerika, en in het bijzonder met de *"Big Sky State"*.

Eén van die boeken, *"Zen en de kunst van het motoronderhoud"*, ligt zelfs aan de basis van de reis. Sinds ik het boek las, in 1980, en nog meer het herlas, in 2006, heeft Montana een bijzondere plaats in mijn hoofd — en misschien straks in mijn ogen en mijn hart.

"Zen and the Art of Motorcycle Maintenance" (Robert M. Pirsig, 1974) gebruikte ik in 2006, toen ik een vader-en-zoon-reis beschreef, *anders*, veel minder wijds, en met fietsen, langs de kanalen van Bourgogne. *Anders*, omdat Pirsig en zijn zoon Chris met de *motor* door de noordelijke *States* — en dus Montana — naar de Westkust reden, zowel *Phaedrus* als de *Erlkönig* achterna. Meer over Pirsig, en *"Zen"*, en over *"Lila"*, die later kwam, **lees je hier**.

Uit *"Zen"* :

It's paradoxical that where people are the most closely crowded, in the big coastal cities in the East and West, the loneliness is the greatest. Back where people were so spread out in western Oregon and Idaho and Montana and the Dakotas you'd think the loneliness would have been greater, but we didn't see it so much.

The explanation, I suppose, is that the physical distance between people has nothing to do with loneliness. It's psychic distance, and in Montana and Idaho the physical distances are big but the psychic distances between people are small, and here it's reversed.

[*Phaedrus* — vooreerst een dialoog van Plato — is een van de persoonlijkheden van Pirsig, docent creatief schrijven aan de *Montana State University* in Bozeman, die omwille van paranoïde schizofrenie van 1961 tot '63 met elektroshocks behandeld werd.]

Eén boek "bewaar" ik tot na de reis : "Waarom ik de Indianen wil redden" van Karl Van den Broeck (2016). Het gaat over de Dendermondse pater Pieter Jan De Smet, die in het begin van de 19de eeuw naar Amerika en de Indianen trok, naar wat later Montana worden zou, en Idaho, Wyoming, Dakota...

Over pater De Smet zag ik in april de ongemeen boeiende tentoonstelling in het Caermersklooster in Gent ("*the Call of the Rockies — Pieter Jan De Smet en de Indiaanse tragedie*" ; de titel is dom, de ondertitel perfect). En als ik het goed gehoord hebt, komt er straks nóg een boek, in het najaar.

* * *

"Collapse, How Societies Chose to Fail or Succeed" (2005) van bioloog Jared Diamond is ook een *must*. Al was het maar om deze korte beschrijving, die je niet in het Engelse origineel, maar wel in de Franse vertaling vindt ("*Effondrement*").

Le Montana se donne le nom de « Big Sky State » — État au ciel immense. Ce qui le décrit bien. Dans la plupart des autres endroits où j'ai vécu, soit le ciel est obscurci dans sa partie inférieure par des bâtiments, comme dans les villes ; soit il y a des montagnes mais leurs contours sont déchiquetés et les vallées sont étroites, si bien qu'on ne voit qu'un morceau du ciel, comme en Nouvelle-Guinée ou dans les Alpes ; soit on voit une grande partie du ciel mais cela présente moins d'intérêt, car on ne perçoit aucune chaîne de montagnes à l'horizon, comme dans les plaines de l'Iowa et du Nebraska. J'ai, comme tant d'autres, été saisi par la beauté de cet État, et notamment de la Bitterroot Valley.

Het belangrijkste staat er niet, en moet je afleiden uit de tegenstelling : in Montana steunt het wijde hemelgewelf op bergen aan de horizon.

In het Engelse origineel staat op de plaats van deze enkele lijnen een veel langere tekst, waarin deze krachtige zinnen — op zich genoeg voor een reis — verdronken en verborgen staan.

Een klein beetje meer over dit boek **lees je hier, in het Frans**.

* * *

En dan zijn er Steinbeck — "*Travels with Charley, In Search of America*" (1962 ; Charley is de naam van zijn hond) — en Geert Mak — "*Reizen zonder John, Op zoek naar Amerika*" (2012 ; John is Steinbeck, uiteraard, wiens boek wél mee mag, wanneer Mak, vijftig jaar na datum, Johns reis uit 1960 nog 's overdoet, en ze, net als zijn voorganger of -rijder, als kapstok gebruikt voor indrukken en beschouwingen over Amerika, de *States*.)

In zijn reisverhaal is de gehaaste Steinbeck behoorlijk kort, maar wel lyrisch, en sterk, in zijn oordeel over Montana.

I'm in love with Montana. For other states I have admiration, respect, recognition, even some affection. But with Montana it is love. And it's difficult to analyze love when you're in it.

(...)

It seems to me that Montana is a great splash of grandeur. The scale is huge but not overpowering. The land is rich with grass and color, and the mountains are the kind I would create if mountains were ever put on my agenda.

(...)

If Montana had a seacoast, or if I could live away from the sea, I would instantly move there and petition for admission. Of all the states it is my favorite and my love.

Waarmee Steinbeck zijn eigen contradictie duidt — lang niet de enige — want de leegte van Montana, waar Steinbeck van houdt, is het gevolg van de trek naar zee, die ook Steinbeck drijft. Een Montana mét zeekust bestaat niet, tenzij in het hoge noorden, waar de zomers koud en de winters donker zijn.

* * *

En dan opent zich een tafereel dat heel wat Amerikanen in de ziel staat gebrand. Een blauwe lucht met witte wolkenvegen. Een eindeloze vlakte. En daarachter, in de verte, staat opeens de Grote Muur die het land doorsnijdt, de Rocky Mountains, besneeuwde toppen vol uitdaging en belofte, met daarachter alles wat het Verre Westen een groep vermoeide settlers, in sleetse huifkarren, kan bieden. Het was dit tafereel dat in 1893 de onderwijzeres Katherine Lee Bates inspireerde tot de hymne "America the Beautiful".

("Reizen zonder John", pagina 320, omtrent Montana)

Mak heeft een prachtig boek geschreven. Wat als een kalkje van Steinbecks reis begint — waarbij Geerts vrouw de plaats van Johns hond inneemt — wordt gaandeweg — of *rijdendeweg* — een inwijding in Geerts Amerika, een land dat hij kent, waar hij heel vaak geweest is, en waar hij van houdt — zoals je kritisch van je eigen land kan houden — en dat hij met de lezer delen wil. Soms lijkt het of Steinbeck Mak in de voeten loopt. Er zijn nogal wat verschillen tussen wat Steinbeck schrijft in zijn boek, wat hij in zijn dagboek of zijn brieven vertelt, en wat waarachtig is. Mak schrijft daarover uitgebreid. Soms ook te veel, wat maakt het uit? Steinbecks waarheid ligt elders dan in de exactheid van de feiten.

Mak boort heel veel bronnen aan : zijn eigen reisverslag, het landschap, het weer, de motels en de *diners*, een zeldzaam gesprek, Steinbecks verhaal in verschillende versies, en wat anderen daarover al schreven, een rist aan andere boeken, zijn eigen Amerika en zijn eigen Amerikaanse geschiedenis (bij zijn "*Amerikaanse moeder*" Edith, in het oude Berkeley, waar Mak in de jaren tachtig en negentig regelmatig verbleef). Het is een rist aan andere boeken die aan bod komen, maar geen *omgevallen boekenkast*, zoals dat heet. Mak schetst een rijk en divers beeld van het land — je zou al die boeken willen lezen, en al die plaatsen zien — ver voorbij de prenten en vooroordelen die we vaak hebben. Of die het land ons toont. Onderwijl zet hij enkele dingen recht, met name over de historische rol van de Republikeinen en de Democraten, en omtrent Kennedy, Nixon en vooral Johnson — door Europeanen die actief de zestiger jaren hebben beleefd nog altijd miskend, want tot zijn Vietnam verengd. [Er zit zoveel meer aan die man. Maar het is naar Kennedy dat al die moderne straten en pleinen en tunnels zijn genoemd.]

Toch ontbreekt er wat in dat grote verhaal.

Misschien is het om mijn liefde voor New England, of toch de bekoring ervan — het kleine stuk dat ik wat beter ken (een korte reis, in 2013, en veel lectuur), maar Mak is daar, naar mijn smaak, te vluchtig om. Weliswaar is New England oud, als je het met Montana, Idaho of Nevada vergelijkt. Misschien is het te Europees, in Maks ogen. Het is jammer dat hij het tot een — saai — landschap herleidt, de verplichte omweg die hij maakt om Steinbecks traject trouw te zijn. Mij heeft het landschap, de geschiedenis en de identiteit bijzonder behaagd. *New England is een feest voor de ogen*. En ik sta nog steeds versteld van de wijze waarop de New Englandse dorpen de directe democratie en de openbaarheid van bestuur beleven, en hoe die hun oorsprong vinden in de charters die de kolonisten in de achttiende eeuw hebben opgesteld, nog vóór ze in hun beloofde land voet aan wal hadden gezet.

Daar zit ook ironie, wanneer Mak zich beklagt over het *resort* waar ze logeren, in het stadje Lincoln (New Hampshire), aan de voet van de White Mountains. Hij klaagt over de kille sfeer, het lawaai van de *airco*, en de ontsmettingsgeuren. Het *resort* waar Mak en zijn vrouw hebben overnacht — *The Mountain Club* —, dat heb ik ook gezien. Een enorm ding, met alles erop en eraan, winter- en zomerpret. Ik heb in Lincoln gelogeed, twee nachten zelfs, maar de aanblik van het resort heeft mij volstaan. Dus zat ik niet in dat pretpark, buiten het dorp, maar op de hoofdstraat, in een motel waarvan het enige nadeel was, dat je voor een correcte wifi buiten op een bankje moest zitten.

Overigens heeft Mak zich ook van Shakerdorp vergist. Het Canterbury dat hij in New Hampshire zag, was misschien een slechte keus, waar de Shakerklandizie deskundig gemolken wordt, maar het Hancock Shaker Village in Massachusetts, dat ik zag, is een omweg zeker waard.

Steinbeck reisde met zijn hond, en Mak met zijn vrouw. Toch is Charlie veel belangrijker dan Geerts naamloze echtgenote (die volgens Wiki Mietsie heet). Steinbeck schrijft veel over zijn hond, die een grote invloed heeft op het verloop van de reis. Hij praat ook met Charley — die antwoordt. De hond is tevreden, of ongeduldig, of ziek, hij blaft naar de beren, of eert de sequoia's zoals honden dat doen.

Mak vermeldt zijn vrouw in het begin van het boek — als een ervaren copiloot —, waarna ze uit het verhaal verdwijnt. Ze zegt niets. Sandy, het meisje van de GPS, komt meer aan het woord. Ze heeft geen mening, geen verwachtingen, geen (merkbare) invloed op de reis. Pas op pagina 234 duikt ze weer op, in Chicago, waar de Makken op een terrasje praten met het koppel naast hen, en mevrouw een — pertinente — opmerking over Obama maakt. *"Is hij, als slimme buurtwerker, omhoog geklommen, [of door de partij naar boven gehaald]?"*

We zijn weer vijftig pagina's verder (pagina 279), wanneer ze *"aan de praat [raakt] met een ouder echtpaar"*. Wat ze zegt, dat weten we niet, zodat de gelijkenis (of het verschil?) tussen Steinbecks hond en Maks vrouw nog meer in de verf wordt gezet. Steinbeck schrijft letterlijk dat hij zijn hond meeneemt op reis om gesprekken aan te knopen. Je laat de hond wat drentelen, die stapt hoe dan ook naar de mensen toe. Even later ga je hem achterna, en het gesprek is gestart. Maks vrouw doet dat ook.

Pas op pagina 356 zegt ze nog iets, wat voor Geert het vertrekpunt wordt van een langer betoog. De Californische vrouwen, die ze in Mendocino zien, zijn zo onbeholpen. Ze *"zijn andere types dan de stevige dames die we overal in de diners van Montana en de Dakota's tegenkwamen"*. Volgt een beschrijving en bespreking van de zelfstandige Amerikaanse vrouwen, door Europeanen bewonderd, die zich in de twintigste eeuw in huwelijken en verkavelingen hebben laten opsluiten, en van de nieuwe feministische golf die daarop is gevolgd.

Mak schrijft ook uitgebreid over Steinbecks vrouw Elaine, die vaak mee op reis was, maar uit de tekst van de *"Travels"* werd geschrap — en dan door de hond werd vervangen —, maar hij zwijgt over zijn eigen vrouw, die ook mee op reis is, en niet eens werd geschrap, maar die niks te zeggen heeft.

Twee dingen in Maks boek wil ik rechtzetten. Of beter : tegenspreken.
Eén over zwarten en discriminatie ; een ander over Indianen.

1. Schrijft Geert Mak pagina 190 :

Hoewel het 'negro-problem' hét grote sociale en politieke vraagstuk was in de toenmalige Verenigde Staten, een gewetensprobleem voor iedere weldenkende Amerikaan, wijdt John Steinbeck er in zijn totale werk niet al te veel aandacht aan.

Laat dat waar zijn, die beperkte aandacht, in Steinbecks *andere* werk. Maar in *"Travels"* is het *"negro-problem"* — een merkwaardig woord, alsof *zij zelf* het probleem waren of zijn — prominent aanwezig. Samen met de desillusie in

Monterey — dat niet meer lijkt op het Monterey van zijn jonge jaren : *"Tom Wolfe was right. You can't go home again because home has ceased to exist except in the mothballs of memory"* — is rassendiscriminatie in het zuiden hét kantelmoment van het boek en de reis. Na de talrijke commentaren over zijn hond — *"ik dacht dat het een neger was, die naast je zat, in je auto"*, krijgt hij vaak te horen —, en vooral na getuige te zijn van de verbale agressiviteit van de vrouwen aan de poort van de eerste rassengemengde school van New Orleans — de obscene taal werd door de uitgever uit *"Travels"* geschrapt, je vindt een selectie bij Mak — was er voor Steinbeck geen andere optie meer dan snel naar huis te rijden. Wat Mak trouwens ook doet. In *"Travels"* lees je een immense ontgoocheling, en het *"negro-problem"* is er een essentieel onderdeel van.

2. Pagina 307 schrijft Mak :

Het is opvallend hoe weinig de Amerikanen hebben overgenomen van de oorspronkelijke bewoners van dit continent. Spaanse, Britse en Nederlandse koloniale adopteerden, ondanks alle superioriteitsgevoelens, bijna altijd wel bepaalde elementen van de inheemse keuken, ze pasten inheemse vondsten toe in de woningbouw, hadden aandacht voor inheemse landbouw-technieken. In het huidige Amerika zijn, op bepaalde maïsgerichten en een enkele plaatsnaam na, nauwelijks indiaanse invloeden herkenbaar. Dat is tekenend. De indianen pasten immers niet in het beeld van de Nieuwe Wereld die hier werd geschapen. Ze hadden niet de wil, het overkwam hun, ze waren geen echte Amerikanen. Ze hoorden niet bij dit grootse historische experiment. Ze mochten eigenlijk niet bestaan.

De conclusie is juist, ze is haarscherp, maar wat Mak eerder stelt is pertinent onwaar. De Indianen pasten inderdaad niet in het beeld van het beloofde land. De Europese migranten hadden hen nog het liefst genegeerd.

Door de eeuwen heen zijn koloniale mogendheden altijd heel vindingrijk geweest in het onderwerpen en uitbuiten van inheemse volkeren, maar in Noord-Amerika is hen dat nooit gelukt. De Europeanen hebben met de Indianen wel handel gedreven, en ook oorlog gevoerd. *"Met"*, in de twee betekenissen van het woord — *samen* en *tegen* —, want de Indianen waren zowel geduchte tegenstrevers als bekwame bondgenoten, wanneer Engelsen met Hollanders met Fransen streden. Een gerichte volkerenmoord is er nooit geweest. Ze hebben de Indianen gewoon uitgehongerd en verziekt, naar onvruchtbare gronden verdreven en hun buffels gedood.

De *"Amerikanen"* hebben van de Indianen meer overgenomen dan Geert Mak beweert. Over landbouw en gewassen, voedsel en genotsmiddelen spreek ik niet. Daarvoor is de onduidelijkheid over de erfenis van Noord-, Centraal- en Zuid-Amerikaanse Indianen te groot, omtrent aardappelen en tomaten, maïs en tabak, en het roken ervan. Over de zogezegd zeldzame Indiaanse plaatsnamen

wel. Precies de helft van de 50 Amerikaanse *States* hebben een Indiaanse naam — tenzij het twijfelgeval dat Idaho heet, en evengoed een uit de duim gezogen naam kan zijn. De Amerikaanse *Places* en *Counties* hebben inderdaad vaak Europese namen — meer van het ene plaatsje naar het andere meegenomen, dan rechtstreeks aan Europa gelinkt, zoals wanneer een familie uit *Manchester*, Vermont, naar Illinois of Ohio trok, en daar weer een *Manchester* stichtte. Toch zijn er Indiaanse namen als Chicago en Seattle, Manhattan en Hoboken, of het dorpje Jamaica in Vermont, wat *bever* betekent. En rivieren met prachtige namen (*Mississippi*, *Potomac*, *Chesapeake*) of bergmassieven (*Taconics*, *Adirondacks*, *Poconos*) : mag het een wonder heten, dat wat in Amerika kracht uitstraalt, en groter dan een nederzetting is, wel vaker Indiaanse namen draagt ?

De belangrijkste Indiaanse erfenis in de *States* is politiek. Al bestaat daar veel discussie over. Geen enkele Europese politieke structuur uit de achttiende eeuw lijkt meer op de Amerikaanse Verenigde Staten van 1776 of vandaag, dan de politieke structuur die de vijf, later zes Irokese volkeren in het gebied ten zuiden de Grote Meren enkele eeuwen eerder hadden opgericht : een federatie van onafhankelijke naties — *the Five Nations* — met een gezamenlijke *grondwet* (de *Gayanashagowa*, omstreeks 1720 ook in schrift gezet), die verkozen afgevaardigden stuurden naar een federaal congres. Op 21 oktober 1988 erkende het *United States Congress* in een resolutie de invloed van de Irokese confederale structuur op de eigen grondwet en op de *Bill of Rights* :

"Whereas the original framers of the Constitution, including, most notably, George Washington and Benjamin Franklin, are known to have greatly admired the concepts of the Six Nations of the Iroquois Confederacy ;

Whereas the confederation of the original Thirteen Colonies into one republic was influenced by the political system developed by the Iroquois Confederacy as were many of the democratic principles which were incorporated into the Constitution itself (...)."

* * *

Tot slot, als extraatje :

Hoe een Amerikaanse student de Amerikaanse grondwet wijzigde.

Als je grasduint kom je de gekste dingen tegen. Zoals het initiatief van een student aan de *University of Texas* in *Austin*, die de Amerikaanse grondwet van een 27ste amendement voorzag.

In 1982 schreef hij een eindwerk over wat in juni 1789 James Madisons tweede voorstel van amendement op de federale grondwet van 1787 was — bedoeld om de anti-federalisten wat wind uit de zeilen te nemen, nadat gebleken was dat meerdere staten de tekst van 1787 niet zomaar zouden ratificeren :

No law, varying the compensation for the services of the Senators and Representatives, shall take effect, until an election of Representatives shall have intervened.

[Met andere woorden : Senatoren en Afgevaardigden (in het federale Huis) kunnen zichzelf geen loonsverhoging toekennen. Elke wijziging in de vergoeding geldt slechts na de daarop volgende verkiezingen.]

De meeste voorstellen die in de zomer van 1789 door het Amerikaanse Congres (de Senaat plus het Huis van Afgevaardigden) besproken zijn, hebben nadien de vereiste meerderheid gehaald. Ze werden door minstens drie kwart van de toen dertien of later veertien Staten geratificeerd, en staan bekend als de tien amendementen van de *Bill of Rights*, die de burgers, en meer nog de afzonderlijke *States*, tegen een te machtige federale overheid moeten beschermen. [Ook het recht om wapens te bezitten en te dragen hoort daar toe. Het had als doel de oprichting van *reguliere* milities mogelijk te maken, om elke Staat tegen buitenlandse of zelfs federale legers te beschermen.]

Het *Congressional Apportionment Amendment* omtrent de verloning van de verkozenen heeft die meerderheid niet gehaald, wat in de loop van de Amerikaanse geschiedenis, met de oprichting van nieuwe Staten in het westen en het zuiden van het land, alleen maar moeilijker werd. Het ontwerp van amendement werd vergeten.

Totdat Gregory Watson, op zoek naar een onderwerp voor zijn eindwerk bestuurskunde, het amendement onder het stof haalde, en vaststelde dat er geen termijn op het ratificeringsproces stond. Hij begon een briefschrijf-campagne, die er toe leidde dat archivarissen op zoek gingen naar vergeten ratificeringsbeslissingen — en die ook vonden —, maar vooral dat tientallen Staten alsnog een ratificering opstartten. Al in april 1983 was Maine de eerste Staat die de draad weer opnam, en in mei 1992, na een procedure "*die meer dan 202 jaar had geduurd*" was de tekst door de nodige 38 Staten op 50 goedgekeurd — vandaag zijn het er 46 —, en kreeg het zijn plaats als 27ste amendement. Er volgde nog een forse discussie tussen enkele Congresleden en de *Archivist of the United States of America*, die maar enkele dagen nodig had om de wet te ondertekenen en van zijn officiële zegel te voorzien (hem werd overhaast werk verweten), én over de indexaanpassingen van de vergoedingen (de zgn. *COLA : Cost-of-living adjustments*).

Voor zijn eindwerk heeft Gregory Watson maar matige punten gehaald. "*Niet overtuigend*", was het oordeel van zijn prof.

Er staan zoveel boeiende dingen over Amerika *niet* in het boek van Geert Mak.